

Finanskrisens bakteppe – De nyliberale ideene og liberaliseringen på Island

Terje Solberg

(f. 1986), Bachelorgrad (Trondheim 2010), Mastergradsstudent, Institutt for Statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
E-post: terjso@student.sv.uio.no

Jostein Vik

(f. 1962), Dr. Polit. (Trondheim, 2006), Seniorforsker, Norsk senter for bygdeforskning.
E-post: jostein.vik@bygdeforskning.no

Denne artikkelen forklarer den drastiske endringen i økonomisk politikk på Island i de to tiårene forut for finanskrisen i 2008, som bidro til at Island ble så hardt rammet av finanskrisen. Artikkelen fokuserer på forholdet mellom økonomiske ideer, politikk og finanskrise. Studien vektlegger tre hovedargumenter rundt forholdet mellom økonomiske ideer og politiske løsninger på Island. For det første peker den på forholdet mellom tidligere økonomiske problemer og nyliberale ideer, og det argumenteres for at spesifikke økonomiske omstendigheter former ideene politikerne tar i bruk. For det andre argumenteres det for at politiske og institusjonelle forhold, slik

som maktbalansen mellom de politiske partiene og fagforeningenes aksept av nyliberale avtaler, favoriserte nyliberale ideers påvirkning på økonomisk politikk. For det tredje, ved å se på prosessen av historisk læring på Island, argumenteres det for at det ble etablert et klart bilde av staten som problemet i økonomisk politikk rundt 1990. Dette gav rom for et nyliberalt verdensbilde blant politikere og velgere, og en drastisk endring i økonomisk politikk. Ved å analysere forholdet mellom ideer, politikk og krise, søker denne artikkelen å oppnå en dypere forståelse av den pågående finanskrisen på Island.

Nøkkelord: nyliberale ideer, finanskrise, Island, deregulering

Behind the financial crisis – the neoliberal ideas and the financial deregulation of Iceland

This article explains the significant shift in economic policy that occurred in Iceland in the twenty years prior to the financial crisis in 2008. Using Iceland as a case study, we highlight the relationships between economic ideas, policy and financial crisis in the country. First, we point to the relationship between past economic problems and neoliberal ideas, arguing that specific economic circumstances shaped the ideas of politicians. Second, we argue that political and institutional circumstances, such as the balance of power between the political parties and the trade unions' acceptance of neoliberal policy solutions,

were favourable for neoliberal ideas influencing economic policy in Iceland. Third, by looking at the process of historical learning in Iceland, we argue that a clear picture of the state as the main problem in economic policy was established around 1990, opening for a neoliberal worldview among politicians and voters, and significant changes in economic policy. In analysing the relationship between ideas, policy and crisis, we have sought to develop a deeper understanding of the current financial crisis in Iceland.

Keywords: Neoliberal Ideas, Financial Liberalization, Economic Policy Paradigm, Financial Crisis, Iceland

Den økonomiske politikken på Island endret seg drastisk rundt 1990. Med utgangspunkt i en relativt statsstyrt økonomi, statlig eierskap av en majoritet av selskaper og foretak, samt et statlig bank- og finanssystem, ble landet frelst av nyliberalismen på 1990-tallet. Storparten av økonomien, inkludert finanssektoren, ble privatisert, liberalisert og deregulert på kort tid. Skattenivået ble senket betraktelig, og den islandske regjeringen hadde utviklet en «laissez faire»-holdning til økonomien. Landet opplevde høy økonomisk vekst fra midten av 1990-tallet, og den økonomiske politikken ble hyllet av nyliberale økonomer. Arthur Laffer, den seneste i rekken av nyliberale ideologer til å besøke Island, uttalte i 2007 at «Iceland should be a model for the world» (Wade 2009:6). Særlig finanssektoren på Island hadde opplevd en eventyrlig vekst etter liberaliseringen, og rundt 2008 hadde de tre største bankenes regnskap vokst seg til rundt 10 ganger Islands BNP (Eggertsson og Herbertsson 2009:2). Men så endret alt seg: I november 2008 kollapset de tre største bankene på en uke, og Island befant seg plutselig midt i den globale finanskrisen. Landet var praktisk talt konkurs, og måtte be IMF om hjelp. En sjokkert islandsk befolkning var rasende på den konservative politiske ledelsen. For første gang på 18 år ble en ren venstre-regjering valgt i 2009, og en journalist skrev at krisen markerte «the end of neoliberal neverland» for Islands del (Helgason 2009). I så fall har troen på det selvregulerende markedet på Island vært både intens og kortvarig. Men hvorfor ble islenderne så overbevist av de nyliberale ideene i utgangspunktet?

Mye litteratur viser at liberalisering, privatisering og manglende regulering i forkant var spesielt viktige for krisen på Island. De samme faktorene ser også ut til å være sentrale faktorer for dagens finanskriser generelt. Disse formene for markedsorientert politikk kan knyttes til nyliberale ideer, og ideenes påvirkning på praktisk politikk er derfor en svært viktig bakgrunnsfaktor for dagens krise. Enkelte land har tatt til seg nyliberale ideer mer ukritisk, og dermed liberalisert finanssektoren i større grad enn andre. I denne artikkelen vil vi forklare hvordan og hvorfor akkurat Island ble så sterkt påvirket av nyliberale tanker, og dermed også hvorfor landet liberaliserte, deregulerte og privatiserte finanssektoren i så stor grad. Vi søker altså svar på to spørsmål: Hvordan vokste nyliberalismen frem til å påvirke politikken på Island i så stor grad? Hvorfor skjedde dette akkurat på Island?

Denne artikkelen presenterer en casestudie, og har i så måte lite generaliserende kraft. Casestudie-metoden kan derimot være svært anvendelig når et tema skal sees i et nytt lys, og Island egner seg meget godt som case av mange grunner. For oss har det vært viktigst at Island er et av de land – om ikke *det* landet – som ble hardest rammet av finanskrisen. Det er i utgangspunktet merkelig at en liten råvareprodusent som Island utvikler en finanspolitikk som gjør at landet på

det nærmeste kollapse i en slik krise. De tydelige endringene og det dramatiske utfallet, samt vår relative nærhet til det islandske systemet, gjør at det islandske caset er godt egnet til å teste ut en forklaringsmodell. Vi vil foreta det som Eckstein (1975:108–112) i sin tid kalte en «plausibility probe»: Dette er ikke et teoritestende design i streng forstand, men snarere en eksplorerende undersøkelse av en teori eller en forklaringsmodells «rimelighet», som man på et senere stadium eventuelt kan teste i mer omfattende studier. Vi bygger vår studie på sekundærdata fra et vidt spekter av andre studier av Islands nære politiske og økonomiske historie. Det ligger klare begrensinger i å benytte sekundærdata, men vi mener at vi gjennom kritisk lesning og bruk av tilgjengelige kilder har vært i stand til å presentere en teoretisk informert, men like fullt empirinær beskrivelse av den islandske utviklingen.

Artikkelen er femdelt: innledning, teori, empiri, analyse og konklusjon/avslutning. Teoridelen er rammeverket for empiri og analysedelen, og er tredelt. Først ser vi på teori som knytter finanskriser til liberalisering og nyliberale ideer, deretter gis en oversikt over noe av den raskt voksende litteraturen om Island og finanskrisen, og til slutt presenteres teori om hvordan ideer kan påvirke politiske prosesser. I empiridelen viser vi hvordan nyliberale ideer fikk så stor påvirkning på politikken på Island. Vi argumenterer for at det forekom et økonomisk paradigmeskifte rundt 1990, og vi har delt utviklingen inn i tre perioder for å forklare overgangen. Periode I, 1970–1983, periode II, 1983–1990, og periode III, 1990–2008. De tre periodene viser overgangen fra keynesiansk til nyliberal økonomisk politikk. I analysedelen ser vi nærmere på hvorfor nyliberale ideer fikk påvirke politikken på Island i så stor grad. Resonnementet kan oppsummeres i tre deler: 1. Islands inflasjonsproblem favoriserte nyliberale ideer fordi ideene adresserer problemet direkte, og innebærer klare politiske veikart. 2. Et stort høyreparti, en fragmentert venstreside, og fagforeningens aksept av nyliberale avtaler gjorde det lettere for aktører påvirket av nyliberale ideer å påvirke politikken. 3. Læringen av krisehåndteringen etter inflasjonskrisen i 1982–83 spilte en sentral rolle i utforming av synet av at staten hadde vært problemet, og at markedet var løsningen på Island. Konklusjonen oppsummerer artikkelens hovedpoenger, og drøfter kort hvordan man kan gå videre med denne typen analyser.

Nyliberale ideer og finanskriser

Sammenhengen: nyliberalisme, deregulering og finanskriser

«We must recognize that evolution is not necessarily a progressive process: the financing evolution of the past decade may well have been retrograde» (Blankenburg og Palma 2009: 536). Dette sitatet av Hyman Minsky fra 1993 understreket skepsisen til dereguleringen og veksten av finanssektoren på 1970-tallet og 1980-tallet i mange land. Verdens finansmarkeder har vokst i høyt tempo siden den gang. Ifølge McKinseys Mapping of Global Financial Markets (Oktober 2008), vokste globale finansverdier fra 12 trillioner US\$ i 1980 til 196 trillioner US\$ i 2007. IMF har estimert at tallet fra 2007 er betraktelig høyere, så mye som 241 trillioner US\$ (Blankenburg og Palma 2009:531). Det er liten tvil om at finanssektoren har hatt en eventyrlig vekst de siste 30 årene. I samme periode har mange land fjernet en mengde statlige reguleringer på bank og finanstjenester. Ofte har man hevet reguleringer på hvordan banker driver utlån, hvordan de holder verdiene sine, hvor mye de kan låne ut i forhold til kredittreserver, og om de kan drive lånevirkosomhet over landegrensler (Stilwell 2006:293). Dette fenomenet kalles finansiell deregulering eller liberalisering, og sammen med finansinnovasjoner har det hatt en sterk sammenheng med veksten i finanssektoren (Porter 2001:547). Et problem med denne utviklingen er imidlertid at finansmarkedene i samme periode har vært svært ustabile. Siden 1980-tallet har verdensøkonomien hatt en stor økning i antall finanskriser (Haggard 2001:538).

Mange ser liberalisering og deregulering av finanssektoren som en av hovedårsakene til den økende hyppigheten av finanskriser. Glyn (2006) skriver at liberaliserte finanssystemer av natur er mer åpne for periodisk tilbakevendende kriser enn hva undertrykkende finanssystemer er (Glyn 2006:7), og som Tranøy påpeker, har mange land havnet i krisesituasjoner etter liberaliseringsprosesser (Tranøy 2000:33). På 1980-tallet og 1990-tallet har finansiell liberalisering kun gått for seg uten påfølgende krise i enkelte tilfeller (Reinhart og Rogoff 2008:24–25). Mye av dagens økonomiske litteratur ser også dereguleringen av finanssektoren som en hovedårsak til dagens finanskriser (Crotty 2009). Dagens finanskriser er selvsagt svært kompleks, og har mange årsaker, men dereguleringen synes å være en sentral faktor. Skarstein (2009) skriver at dereguleringen av finanssystemet forandrer det fra et relativt stabilt system som kanaliserer kreditt til produktive virksomheter, til et stadig mer ustabilt system som fokuserer på kortsiktig gevinst (Skarstein 2009:1). Minsky (1992) forklarer hvordan dette kan skje i sin tese om finansiell ustabilitet. Når en lenge strengt regulert banksektor plutselig blir sluppet fri, konkurrerer bankene om å øke sine markedsandeler. Som en naturlig kon-

sekvens av måten finanssektoren konkurrerer på, vil denne kampen om markedsandeler over tid øke risikoen i systemet til et punkt der bankene må begynne å trekke inn likviditet, og resultatet blir en krise (Reinert 2009:23–27).

Flere har tatt enda et skritt tilbake i kausalkjeden, og knyttet liberalisering og deregulering til nyliberale ideer. Altvater (2009) skriver at dagens finanskrise er en krise for nyliberalismen som helhet (Altvater 2009:73). Begrepet «nyliberalisme» er omstridt, og har blitt utlagt på mange ulike måter. I en fortolkning er begrepet assosiert med preskripsjonene i den såkalte «Washington consensus» (se for eksempel Williamson 2000; Rodrik 2006), som blant annet foreskrev privatisering av statlig virksomhet, deregulering med sikte på å unngå begrensninger på fri konkurranse, og liberalisering av blant annet handel og finans. I denne artikkelen er det den generelle tilslutningen til nyliberalismen som ide, og liberaliseringen av finanssektoren som er tema, og det er derfor tilstrekkelig å betrakte nyliberalismen som et bredt samlebegrep for en rekke økonomiske teorier som advarer mot statlig styring og regulering av økonomien (Mydske, Claes og Lie 2007; Stilwell 2006:202–203).¹ Nyliberalismen gjorde sitt inntog med sitt angrep på keynesiansk politikk og tenkning på 1970-tallet, da høyreorienterte økonomer anklaget keynesianisme for å skape flere problemer enn det løste. Svært forenklet ble markedet lansert som løsningen på problemet. Nyliberalismen har vært en innflytelsesrik støttende ideologi for angrep på statlige reguleringer, inkludert reguleringer av finanssektoren (Stilwell 2006:204). Som Crotty (2009) påpeker, inkluderte 1970-tallets makroøkonomiske «motrevolusjon» et skifte i teorier om finans. Man gikk da fra teorier som vektla finansiell ustabilitet til nyliberale modeller som fokuserte på frie finansmarkeder og spredning av risiko (Crotty 2009:563–564). Ettersom finansmarkedet ikke skiller seg nevneverdig fra andre markeder i nyliberale teorier, blir deregulering og privatisering av finanssektoren konsekvensen av nyliberalisme i praksis (Altvater 2009:78–79).

Reinert (2009) forklarer kausalsammenhengen mellom krise og ideer slik: I enkelte historiske perioder vil ideen om det selvregulerende markedet få for stor innflytelse på politikken. Ved å la finansmarkedet regulere seg selv vil finansøkonomien vokse seg for stor i forhold til realøkonomien. Dette kan ikke vare lenge, og hver slik periode vil etter kort tid ende i en stor krise. Reinert ser 1989–2008 som en slik periode, og de siste tiårene er det nyliberale ideer som har fått påvirke politikken i for stor grad (Reinert 2009:11–19). I likhet med Lawson (2009),

1. Det er likevel verdt å merke seg at begrepet sjelden brukes av dem som beskrives som nyliberale. Det er i hovedsak kritikere som anvender begrepet som en samlebetegnelse (Thorsen og Lie 2007).

Crotty (2009), og Leijonhufvud (2009), mener Reinert finanskrisen har vist det nyliberale paradigmetts utilstrekkelighet (Blankenburg og Palma 2009:535).

Litteratur om finanskrisen og Island

Det finnes en stadig voksende litteratur om finanskrisen på Island. Mange har, spesielt rett etter kollapsen, fokusert på de kortsiktige årsakene til krisen. En rekke forklaringer har blitt lagt frem: En overdimensjonert finanssektor og den islandske statens problem som en «lender of last resort» (Herbertsson 2008:1); grunnleggende svikt av institusjonene med ansvar for reguleringen av finanssektoren (Matthiasson 2008:18); svakt utviklede byråkratiske institusjoner som kunne virke korrigerende eller bremsende på institusjonelle endringer i Islands finanssektor (Jónsson 2009); myndighetenes ignorering av advarsler fra diverse økonomer i forkant av krisen (Wade 2009:21); en lite levedyktig businessmodell (Buiter og Sibert 2008:23–26); feilaktig bruk av «inflation targeting» av staten i årene før krisen (Danielsson 2008:9–13); problemer rundt kombinasjonen av internasjonal bankvirksomhet og nasjonalt tilsyn (Lane 2008:15) og for stor avhengighet av kortsiktige lån fra bankenes side (Zoega 2008:19). Svært mange av disse forklaringene vektlegger manglende regulering av finanssektoren som en grunnforutsetning.

Etter hvert har mange kommet med mer langsiktige forklaringer, som på ulike måter har knyttet liberaliseringen og den nyliberale politikken som ble ført, til krisen. Et gjennomgangstema hos Eggertsson og Herbertsson (2009), Vik (2009) og Wade (2009) er at liberaliseringsprosessen på 1990-tallet var en grunnleggende faktor for krisen. Sigurjonson (2010) skriver at privatiseringen av bankene var den utløsende faktoren for den voldsomme veksten i finanssektoren. Han understreker også at regjeringen på 1990-tallet og 2000-tallet aldri så sektoren som særlig risikofylt, grunnet sin «laissez faire»-holdning til økonomien (Sigurjonson 2010:9–13). Tómasson (2009) knytter krisen opp mot nyliberale ideer, og skriver at business-modellen til de privatiserte bankene og den økonomiske politikken som ble ført på Island reflekterte «mainstream» økonomi (Tómasson 2009:143).

Mange av de nevnte forklaringene er komplementære, og bidrar utvilsomt til forståelsen av krisens årsaker og forløp. Vi mener likevel det er grunn til å gå enda lenger tilbake i årsakskjeden. Hva gjør at liberaliseringen slår sterkere gjennom noen steder enn andre steder? Sammenhengen mellom nyliberale ideer, liberalisering og finanskrise, gjør at spørsmålet om hvorfor Island tok til seg nyliberale ideer mer ukritisk enn andre land blir en brikke i puslespillet om den islandske finanskrisen, og finanskriser generelt. Vårt bidrag til den eksisterende littera-

turen om finanskrisen blir således å forklare dette spørsmålet i den islandske konteksten.

Ideen påvirkning på politiske prosesser

For å svare på hvordan og hvorfor Island ble sterkt påvirket av nyliberale ideer trenger man teorier om ideers påvirkning på politiske beslutninger. Keynes skrev i sin *General Theory* at «Practical men, who believe themselves to be quite exempt from any intellectual influences, are usually the slaves of some defunct economist» (Heywood 2007:2). Han argumenterte dermed for at ideer i stor grad styrer politiske beslutninger. Mange har argumentert for det motsatte, nemlig at interesser heller enn ideer styrer politikk. I en debatt på 1980/90-tallet debatterte man hvorvidt politiske beslutninger kunne spores tilbake til enten interesse eller ideer (Campbell 2001). I denne artikkelen er ikke intensjonen å gi et svar på dette spørsmålet i og for seg – det erkjennes at interesser så vel som ideer er viktige forklaringsfaktorer. Her fokuseres det på å forklare det islandske caset i størst mulig grad, og vi gjør et utvalg av relevante teorier som passer med en analyse av situasjonen på Island.

En kategori av teori tar spesielt for seg ideer i forhold til lands økonomiske problemer. Som blant annet Hall (1989) påpeker, avhenger økonomiske ideers påvirkning av deres tilsynelatende evne til å forklare og løse et relevant sett med økonomiske problemer. Man kan derfor si at ideenes levedyktighet avhenger av de gjeldende økonomiske problemene i hvert enkelt land. Keynesianske ideer har for eksempel hatt en tendens til å bli tatt mer seriøst i land eller på tidspunkt hvor arbeidsledighet har vært et stort problem, fordi keynesiansk politikk adresserer dette problemet direkte (Hall 1989:373). Ifølge Goldstein og Keohane (1993) påvirker ideer politikk når ideene fungerer som spesifikke veikart for aktører til å nå politiske mål (Jacobsen 1995:291), og økonomiske teorier kan ofte fungere som slike veikart for økonomiske problemstillinger som reduksjon av inflasjon eller stimulering til økonomisk vekst (Campbell 2001:380). Et lands økonomiske problemer kan altså favorisere enkelte økonomiske ideer, og økonomiske ideer kan presse politikken i spesielle retninger ved å fungere som veikart. Her ser vi for oss at kausaleffekten vil være slik: Enkeltindivider blir påvirket av de økonomiske omstendighetene til å se problemer og løsninger på en gitt måte, og noen prøver å påvirke politikken. Det kan ta tid før, og det er ikke gitt at, personer som ser problemet og løsningen på en ny måte får innflytelse på politiske beslutninger (Hall 1989:372).

En annen kategori av teorier forklarer hvordan politiske og institusjonelle trekk ved et land kan hindre eller tillate ideer å utfolde seg. Ideers påvirknings-

kraft på politikk avhenger av hvor mye støtte de mottar fra politiske partier, fagforeninger, næringslivet, forskjellige deler av byråkratiet og innflytelsesrike intellektuelle eliter, og hvor stor adgang disse har til viktige arenaer for politiske beslutninger (Campbell 2001:379, Hall 1989:374). Weir og Skocpol (1985) viste hvordan forskjellige former for keynesiansk økonomisk politikk ble innført i USA, Sverige og Storbritannia på 1930-tallet grunnet ulike politiske og institusjonelle trekk. Hall (1989) peker på den politiske orienteringen til det regjerende partiet som den viktigste faktoren. Pekkarinen (1989) har for eksempel vist at keynesianske ideer hadde en sterkere påvirkning på politikk i land hvor regjeringspartiet var sosialdemokratisk, enn i land med et mer konservativt regjeringsparti (Hall 1989:376–377). Dette har også sammenheng med statusen de nasjonale eksponentene av de økonomiske ideene har i nasjonen (Hall 1989:374–375). Hvorvidt politiske grupper har felles interesse i å samles rundt en bestemt politisk løsning, er også viktig. Goldstein og Keohane (1993) påpeker at ideer påvirker politiske prosesser når de blir samlingspunkt som definerer samarbeidsløsninger for koalisjoner av politiske grupper (Jacobsen 1995:291). Lands politiske og institusjonelle trekk kan derfor hindre eller tillate ideers påvirkning på politikk.

Mens de to øvrige teorigruppene kan virke statiske, har den siste kategorien av teori et mer dynamisk fokus på endring i økonomisk politikk. Et utgangspunkt for denne teoritypen er at beslutningstakerne former politikken innenfor en kontekst av et rådende sett med ideer, som kan kalles det politiske paradigmet i en nasjon (Hall 1989:383–386). Eksempler på politiske paradigmer kan være nyliberalisme eller keynesianisme. Politiske paradigmer er imidlertid sjelden stabile over lengre tid, og land går på ulike tidspunkt gjennom politiske paradigmeskifter, hvor hovedsettet av ideer byttes ut. For å forklare slike paradigmeskifter, kan man skille mellom perioder med «normal» politikkutøvelse, hvor paradigmet forblir ubestridt og forandring skjer gradvis, og perioder med «eksepsjonell» politikkutøvelse, hvor rammene for politisk handling blir sprengt og erstattet, og oppfatningen av hva som regnes som politisk fornuftig, mulig og ønskelig forandres totalt (Hay 2001:197). Det er særlig situasjoner av krise at man vil få perioder med «eksepsjonell» politikkutøvelse. Man kan si at politisk beslutningstaking er en læringsprosess, der konsekvensene av tidligere politiske valg stadig evalueres. En akkumulasjon av oppfatninger av mislykket politikk, motsigelser og styringsproblemer kan gi en bred oppfatning av at man er i en krise (Hay 201:198–201). Kriser kan i så henseende føre til perioder med «eksepsjonell» politikkutøvelse, hvor nye ideer føres inn i det politiske systemet (Hall 1989:390). Hvorvidt de nye ideene institusjonaliseres som et nytt politisk para-

digme, kommer an på oppfatningen av de nye ideene i forhold til å løse krisen, og oppfatningen av de gamle ideene i forhold til årsakene til krisen (Hay 2001:201–202). Det bunner her ut i hva den politiske eliten og offentligheten mener å ha lært av en krisehåndtering.

Vi vil kort si noe om de tre kategoriene av teori om ideer og politikk i forhold til Island. Ut i fra den første kategorien vil vi se på Islands økonomiske problemer på 1970-tallet og 1980-tallet, rundt tidspunktet hvor den nyliberale kritikken av statlig intervensjon gjorde sitt inntog. Her antas det at nær kobling mellom nyliberal teori og økonomiske problemer vil føre til at flere ser økonomien i et nyliberalt lys. Ut i fra den andre kategorien av teorier utledes to faktorer knyttet til politiske og institusjonelle trekk, nemlig maktbalansen mellom høyre- og venstrepartiene, samt fagbevegelsens styrke. Andre faktorer kan også ha hatt en effekt, for eksempel knyttet til sentrale byråkratiske institusjoners rolle. Jónsson (2009) har blant annet fremmet lite utviklede tilsynsinstitusjoner på Island som en viktig faktor for krisen, og dette er en forklaringsfaktor som kan sees som komplementær til vår egen analyse. De to faktorene maktbalanse mellom partiene og fagbevegelsens styrke, er valgt fordi de hadde en særlig tydelig rolle på Island. Det antas at en sterk venstreside i partipolitikken og en sterk fagbevegelse vil hindre spredningen av nyliberale ideer. Ut fra den tredje kategorien av teori fokuseres det på selve overgangen til perioden med svært nyliberal politikk. Her vil vi forsøke å se om paradigmeskiftet var tydelig, og vi vil i særlig grad forsøke å gripe fatt i læringen av krisehåndteringen blant den politiske eliten, fagforeningene og offentligheten. Det antas at tydelige skiller i oppfatningen av problem og løsning på krisen, vil bidra til en sterkere konsensus rundt det nye paradigme.

Hvordan nyliberale ideer påvirket politikken på Island

I denne delen vil vi vise hvordan nyliberale ideer kom til å påvirke politikken på Island. Det illustreres at det forekom et skifte fra et keynesiansk til et nyliberalt økonomisk paradigme på Island, og det er delt inn i tre historiske perioder for å vise overgangen. Periode I, 1970–1983, er en periode med økende inflasjon, og mislykkede forsøk på å løse problemet med keynesianske virkemidler. Periode II, 1983–1990, preges av utprøving av nyliberale løsninger som en reaksjon på inflasjonskrisen i 1982–83, og stor uenighet rundt den økonomiske politikken. I periode III, 1990–2008, er den økonomiske politikken sterkt nyliberal. Det skjer et paradigmeskifte etter en avtale mellom fagforeningene og myndighetene i 1990, som bekrefter at den nyliberale politikken påbegynt etter krisen i 1982–83 er nøkkelen til å oppnå

lav inflasjon. Oppfatningen av økonomien forandres for både politikere og offentlighet.

Periode I: Økende inflasjon og mislykkede tiltak – 1970–1983

Island har hatt perioder med relativt høy inflasjon. I perioden før 1970 hadde man en gjennomsnittlig årlig inflasjon på 10 %, mot OECD-gjennomsnittet på 3–4 %. Island har en ensartet eksportsektor, hvor eksport av fisk spiller en svært stor rolle (Karlsson 2000:351). Før 1970-tallet hadde islandske politikere inntrykk av at inflasjonen skyldtes denne økonomiske strukturen, og at man kunne løse problemet gjennom diversifisering av økonomien (Haralz 1981:315–316). Situasjonen forandret seg på 1970-tallet, etter at Island ble rammet av en serie eksterne sjokk. Sjøkket etter kollapsen av den islandsk-norske sildebestanden rundt 1970, de to oljesjokkene på 1970-tallet, og deretter fallet i fiskefangst i 1982, førte sammen med en del andre faktorer til at inflasjonen steg kraftig gjennom hele tiåret (Andersen og Gudmundsson 1998:7–8).

Den islandske økonomiske politikken i etterkrigstiden kan karakteriseres som keynesiansk, med mye statlig intervensjon i økonomien. Staten har ført en full sysselsettings-politikk, og islandske politikere har svært ofte ofret andre økonomiske mål for å unngå arbeidsledighet. Frem til 1989 steg arbeidsledigheten aldri over 1,5 % (Karlsson 2000:348–349). Staten intervenserte en god del i finansmarkedene, og den islandske banksektoren var i hovedsak statlig eid før 1990-tallet (Eggertsson og Herbertsson 2005:5–6). En svært restriktiv politikk ble ført ovenfor finanssektoren frem til 1980-tallet, og kapital fra utlandet kom inn på Island primært gjennom statsstyrte finansinstitusjoner. I tillegg styrte regjeringen rentenivået. (Eggertsson og Herbertsson 2005:7–8). Inflasjonsproblemet ble også forsøkt løst gjennom statlig intervensjon på 1970-tallet. Devaluering ble tatt i bruk som hovedverktøyet for å gjenopprette pris og lønnsnivå, samtidig som man hadde en ordning med inflasjonsindeksering av lønningene til arbeiderne. Fagforeningene var sterke, og presset på for lønnsøkninger. Staten brukte således diverse inntektspolitiske grep for å forhandle med disse, som et middel for å dempe inflasjonen. Fagforeningene gikk med på avtaler med myndighetene om å dempe veksten i lønninger mot konsesjoner i form av sterkere priskontroller, skattereduksjon, økte subsidier til forbruk, økte velferdsordninger, statlige investeringer og sysselsettingstiltak (Haralz 1981:319–320). Denne keynesianske økonomiske politikken på Island kom snart til å bli trukket i tvil.

Statlig deflasjonspolitikkk var lite suksessfull på 1970-tallet. Inflasjonen hadde steget fra et årlig gjennomsnitt på under 10 % i 1970, til 50 % rundt 1974. Til-

tak fra regjeringens side fikk ned inflasjonen til nærmere 30 % i 1975, men så begynte den å stige igjen. Rundt 1980 var det gjennomsnittlige inflasjonsnivået på ca. 60 % (Andersen og Gudmundsson 1998:3). De statlige inngrepene bidro til å utsette konflikt mellom interessegrupper og regjering. Men som Haralz (1981) påpeker, var virkemidlene i det lange løp med på å skape større inflasjon, og løste bare inflasjonsproblemene på kortsiktig basis (Haralz 1981:319–320). Statlig deflasjonspolitik på 1970-tallet var derfor ikke særlig vellykket, og inflasjonen fortsatte å stige på starten av 1980-tallet.

Inflasjonen skapte spesielt store problemer for Islands finanssektor. Rentesatsen som regjeringen satte ble svært sjeldent forandret. På grunn av gradvis økende inflasjon, var den reelle rentesatsen negativ, og banklån tilsvarte på mange måter subsidier. Fra 1972 til 1980 varierte realrenten på mellom -5,1 % og -26,5 %, som gjorde at sparekundene ble hardt straffet, og at stadig færre ville bruke banktjenester. Fra 1960-tallet og til slutten av 1970-tallet ble banksystemets verdier i forhold til BNP halvert. Dette svekket banksystemets evne til å finansiere økonomisk aktivitet, og bankene måtte ta opp lån i utlandet. Dette førte igjen til en stor statlig gjeld (Eggertsson og Herbertsson 2005:11–13). Situasjonen på Island på starten av 1980-tallet beskrives av Haralz (1981) på følgende måte: «Free savings are evaporating, resources are being used poorly and efforts are misdirected; economic growth is coming to a standstill (...) A keen sense of dissatisfaction, insecurity, and unhappiness is rife in the nation» (Haralz 1981:322).

Periode II: Krise, nye ideer og nye løsninger –1983–1990

Den islandske regjeringen hadde devaluert krona rundt 1980, og inflasjonen sto et års tid stille på rundt 50 %. Men så steg inflasjonen raskt mot 80 %, og i de tidlige måneder av 1983 var inflasjonen på over 100 %. Folkealliansen (partiet ytterst på venstresiden), som satt i regjering i perioden 1980–83, fikk mye av skylden for krisen. Partiet ble anklaget for å drive uansvarlig økonomisk politikk, og mistet mye oppslutning ved valget i 1983 (Hardarson og Kristinsson 1987:4). En ny regjering ble valgt, med Selvstendighetspartiet (det konservative høyrepartiet) og Fremskrittspartiet (sentrumspartiet) i koalisjon. Den nye regjeringen tok over i en situasjon hvor man fryktet hyperinflasjon, og den så seg tvunget til å gjennomføre en rekke stabiliseringstiltak. Regjeringen lanserte en økonomisk pakke basert på nyliberale prinsipper for å få ned inflasjonen. Den inkluderte et midlertidig forbud mot indeksering av lønninger og et tak for lønnsforhandlinger. Man fikk til en avtale med fagforeningene, og forbudet mot indekseringen av lønninger ble etter hvert gjort permanent. Regjeringen gav fra seg retten til å kontrollere rentesatsen, kuttet i

skattenivået, og begynte å deregulere finanssystemet til en viss grad. Bortsett fra at regjeringen pådro seg en stadig større statlig gjeld, var tiltakene relativt vellykkede. Inflasjonen ble raskt redusert til rundt 30 % i 1984, og sank ytterligere til rundt 20 % frem mot 1987. Arbeidsledigheten var svært lav, og bortsett fra en del høylytt misnøye fra fagforeningene, var industrirelasjonene fredelige. Regjeringen hadde derfor relativt stor suksess med sin økonomiske politikk mellom 1983 og 1987. Selvstendighetspartiet lot til å ha sakseierskap på den økonomiske politikken, og hadde høy oppslutning frem mot valget i 1987 (Hardarson og Kristinsson 1987:223–224).

1980-tallet var imidlertid en tid med stor uenighet om hva slags økonomisk politikk Island skulle føre. Siden slutten av 1970-tallet hadde deler av Selvstendighetspartiet utviklet en sterk nyliberal tilnærming til økonomisk politikk. Ledet av Thorsteinn Pálsson, gikk partiet til valg i 1987 med en klar nyliberal profil. Mottoet for valget var «On the right track», og partiet vektla gjennom hele valgkampen særlig liberaliseringen og privatiseringen av bank og finanstjenester, som regjeringen hadde begynt på i perioden 1983–87. I tillegg vektla partiet at skattelekten regjeringen hadde fått til var et stort skritt i riktig retning. Selvstendighetspartiet møtte sterk motstand mot sin nye nyliberale profil, både fra opposisjonspartiene og fra grupperinger innad i partiet. Fremskrittspartiet, som hadde vært i regjering med Selvstendighetspartiet i perioden 1983–87, prøvde under valgkampen å ta avstand fra den nyliberale politikken til Selvstendighetspartiet (Hardarson og Kristinsson 1987:225–227). En gruppe misfornøyde politikere i Selvstendighetspartiet gikk så langt som å forme et eget parti ved valget i 1987, kalt Borgerpartiet. I en valgkampanje fra Borgerpartiet i 1987, uttrykte leder Albert Gudmundsson at Selvstendighetspartiet «hadde blitt rimfrossen av Milton Friedmans kalde nyliberalisme» (Hardarson og Kristinsson 1987:227). Det nye Borgerpartiet kapret 10,9 % av stemmene i 1987, og Selvstendighetspartiet gjorde sitt dårligste valg noensinne, med 27,2 % av stemmene. Ikke mye tydet på en unison enighet rundt en nyliberal økonomisk politikk. Perioden 1987–1991 var også en turbulent tid politisk sett, med tre forskjellige regjeringer ved makten (Kristinsson 1991:262).

Periode III: Paradigmeskifte og ny økonomisk politikk – 1990–2008

1990 markerer et paradigmeskifte i økonomisk politikk på Island. Inflasjonsproblemet syntes å være på retur etter 1987, og nå begynte både fagforeningene og politikere å se seg lei på dette problemet (Karlsson 2000:350). Man hadde imidlertid fått viktig erfaring med inflasjonsproblemet etter kriseåret 1983, og forsøkene på en

løsning fra koalisjonsregjeringen som satt mellom 1983 og 1987. Denne erfaringen gikk man nå videre med. De store fagforeningene, Arbeiderforbundet og Forbundet for Statlige og Kommunale Ansatte, inngikk en historisk avtale med regjeringen i 1990, kalt den «Nasjonale Forsoningsavtalen». Arbeiderne sa seg villig til å begrense lønnsøkningene betraktelig, mot at regjeringen lovet å få bukt med inflasjonen (Karlsson 2000:352). Dette virket på mirakuløst vis, og avtalen hjalp til å redusere inflasjonsnivået til 7 % i løpet av 1991 (Kristinsson 1991:262–263). Inflasjonsnivået gikk ytterligere ned etter valget i 1991, og holdt seg på under 2 % årlig gjennom hele 1990-tallet (Karlsson 2000:352). Island gikk fra å være et ekstremtilfelle til å ha svært lav inflasjon, også i forhold til andre OECD-land (Andersen og Gudmundsson 1998: 1).

Selv om annen makroøkonomisk politikk også hadde utgjort viktige forutsetninger for reduseringen av inflasjon, hadde de fleste inntrykk av at avtalen var hovedgrunnen (Andersen og Gudmundsson 1998:15). Dette var en viktig seier for nyliberale økonomiske ideer på Island. Hendelsene syntes å stemme godt overens med nyliberal kritikk av keynesianisme og statlig intervensjon. Den nasjonale kontrakten og følgene av den, «beviste» på sett og vis at statens tidligere intervensjon i økonomien gjennom sin deflasjons- og sysselsettingspolitikk hadde skapt den skyhøye inflasjonen. David Oddsson, statsminister fra 1991 til 2004, understreket i ettertid viktigheten av denne hendelsen, i en tale i 2004:

The Government of Iceland faced a wide range of tasks in the nineteen-nineties. Inflation had run riot for decades (...) [A]t its worst point the monthly figure was equivalent to more than 100 percent inflation a year (...) In my view, two important factors were decisive for the successful restructuring of Iceland's economy. First, there was the will of the people themselves to normalize their economy. The whole nation suffered because of economic instability, and (...) [m]ost people realized that wage increases far beyond what companies could afford would only lead to inflation. A second important factor was that the coalition government which was formed in 1991 was based on very clear policies. Having a clear ideology is the best way that a politician can equip himself when setting off on a long, hard journey (Oddsson 2004).

Oddsson påpeker at økonomien måtte «normaliseres», og at for høye lønnskrav hadde skapt ubalanse, og dermed inflasjon. Dette stemmer godt overens med nyliberale ideer om en økonomi i likevekt (Stilwell 2006:307). Resultatene av den nasjonale forsoningsavtalen må ha endret politikernes oppfatning av hvordan økonomien fungerte. Det tidligere splittede Selvstendighetspartiet samlet seg rundt den nyliberale økonomiske politikken og den nye lederen David Oddsson, og mottok 38,6 % av stemmene ved valget i 1991. Utbrytergruppen Borgerpartiet, som hadde

fått 10,9 % av stemmene i 1987, ble i 1991-valget ubetydelig (Kristinsson 1991:265). Venstrepartiene var i det store og hele også mye mindre skeptisk til markeds løsninger på 1990-tallet enn tidligere (Hardarson og Kristinsson 2001:326). Selvstendighetspartiet formet en flertallsregjering med Sosialdemokratene i 1991, og liberalisering av økonomien kom nå til å foregå i høyt tempo.

Den nye islandske regjeringen handlet ut fra et nyliberalt økonomisk ståsted, og den økonomiske politikken på 1990-tallet kan kort oppsummeres med tre ord: deregulering, privatisering og stabilisering (Vik 2009:39). Koalisjonsregjeringen vedtok i 1991 et omfattende privatiseringsprogram, som skulle gjennomføres over en tiårsperiode. Programmets formål beskrives på følgende vis: «The objective is to modernize the Icelandic economy and free it from the political shackles of political intervention» (Vik 2009:40). Fra 1991 til 2001 solgte staten eiendeler og aksjeposter i 23 selskaper, solgte seg totalt ut av ti, og fullprivatiserte tre (Vik 2009:41). Skattenivået ble drastisk redusert, man kuttet blant annet selskapskatt fra 50 % til 18 % mellom 1991 og 2001 (Gissurarson 2004). Privatiseringen og dereguleringen av finanssektoren var en understrekning av denne nyliberale politikken for å effektivisere økonomien. Det første skrittet mot en privatisert banksektor ble tatt i 1990, da Islandsbanki ble opprettet (Matthiasson 2008:3). Deretter fortsatte dereguleringen og liberaliseringen av finanssystemet på Island i høyt tempo, og 1990- og 2000-tallet beskrives som en overgang fra finansiell undertrykkelse til utbrudd: Reservekravene til de kommersielle bankene ble løst fra 28 % i 1979 til 5 % i 1992, man reformerte sentralbankens rolle, utviklet markeder for verdipapirer, liberaliserte langsiktige og kortsiktige kapitalbevegelser, og minsket rollen til offentlige investeringsfond. Mange reformer og reguleringsdirektiver kom som en del av EØS-avtalen i 1993–94. I tillegg privatiserte man de to resterende statseide bankene mellom 1999 og 2003 (Eggertsson og Herbertsson 2009:5–8).

En forandring i offentlighetens politiske prioriteringer skjedde også på samme tid (Andersen og Gudmundsson 1998:13). Velgerne støttet opp om den nye økonomiske linjen, og Selvstendighetspartiet var i regjering sammenhengende fra 1991 til 2009. David Oddsson ble en av Europas lengstsittende statsministere, og satt fra 1991 til 2004 (Wade 2009:6). I 1995 ble imidlertid Sosialdemokratene erstattet med Fremskrittspartiet som koalisjonspartner i regjering. Et spesielt tydelig tegn på at velgerne godtok den nye retningen i økonomisk politikk, var at Selvstendighetspartiet ble gjenvalgt i 1995 selv om arbeidsledigheten var så høy som 5 %. Da partiet kom i regjering i 1991 var arbeidsledigheten 2 %, og en slik økning i arbeidsledigheten ville det tidligere ha vært liten politisk aksept for (Statistics Iceland 2009). Nå så det ut til at den islandske befolkningen regnet lav og

stabil inflasjon som det viktigste politiske målet. Dette stemmer overens med nyliberale ideer om et naturlig arbeidsledighetsnivå, og understreker en endring i forståelsen av økonomien, både for velgere og politikere (Stilwell 2006:307). Som en islandsk professor uttalte triumferende i Wall Street Journal i 2004: «In the battle of ideas [in Iceland], the right won» (Gissurarson 2004).

Hvorfor Island?

I kampen om økonomiske ideer på Island var det altså de nyliberale ideene som vant, og dette preget finanssektoren kraftig. Vårt resonnement for å forklare hvorfor Island ble så påvirket av nyliberale ideer er tredelt: Først argumenterer vi for at Islands inflasjonsproblemer favoriserte nyliberale ideer, fordi nyliberale ideer hadde rimelige forklaringer, samt politiske veikart for å løse problemet. Deretter argumenterer vi for at politikerne påvirket av nyliberalisme kunne få så stor innflytelse på politiske beslutninger grunnet et stort og samlet høyreparti, en splittet og fragmentert venstreside, og fagforeninger som godtok målene deres. Til sist argumenteres det for at læring av krisehåndteringen spilte en sentral rolle i å forme et bilde av at «staten er problemet», og at dette endret politikernes og offentlighetens økonomiske verdensbilde. Denne utlegningen av Islands vei til finanskrise er en beskrivelse av kausalmekanismene bak liberaliseringsprosessen. Med én case og fokus på kausalmekanismene er det vanskelig å holde frem én forklaringsfaktor som den viktigste (Gerring 2007:43–45). Det er her prosessen som er forklaringen, ikke den relative styrken til de enkelte faktorer.

Islands inflasjonsproblemer og Friedmans veikart

Donald Rumsfeld sa i en tale i 2002 at «Milton [Friedman] is the embodiment of the truth that ideas have consequences» (Rumsfeld 2002). Friedman og monetaristene representerte spydspissen i det nyliberale angrepet på keynesianisme på 1970-tallet, og han har hatt en spesiell plass i islandsk politikk. Tidligere statsminister David Oddsson har erklært seg som tilhenger av ham (Vik 2009:53), og Friedman fikk også forklare det islandske inflasjonsproblemet på riksdekkende islandsk TV i 1984 (Freedomchannel 2007). Som Hall har vist, avhenger økonomiske ideers påvirkning av deres tilsynelatende evne til å forklare og løse et relevant sett med økonomiske problemer. Det økonomiske problemet på Island mellom 1970 og 1990 var først og fremst et inflasjonsproblem. I gjennomsnitt var inflasjonsnivået på rundt 35, 2 % på 1970-tallet, og 35, 3 % på 1980-tallet. Dette var kun

gjennomsnittsnivået, og enkelte år hadde man langt høyere nivå: inflasjonsnivået i årene 1982–83 for eksempel, var på 85,7 % (Karlsson 2000:348–349). Dette tilsier at økonomiske ideer som adresserer inflasjon direkte burde hatt en fordel på Island. Nyliberalisme generelt, og Milton Friedmans teorier spesielt, adresserer inflasjonsproblemet svært direkte. Monetarister ser nedkjemping av inflasjonen som statens førsteprioritet, og har en enkel forklaring på inflasjon. Problemet kan forklares ved kvantitetsteorien om penger, ved likningen $MV = PQ$. Denne formelen forklarer at effekten av økninger i pengemengden over økningen i volumet av goder og tjenester som blir produsert i økonomien, alltid kommer til å øke prisnivået i økonomien. Statlig intervensjon i økonomien, eksempelvis for å senke arbeidsledigheten, vil alltid føre til inflasjon (Stilwell 2006:304).

Teorien ser ut til å passe godt på Island i etterkrigstiden. Staten har intervensjonert mye i økonomien for å oppnå full sysselsetting, grunnet den høye prioriteten arbeidsledigheten har hatt på Island tidligere. Regjeringen styrte renta frem til 1980-tallet, og staten tok mange økonomiske virkemidler i bruk for å hanske med inflasjonen. Devaluering ble brukt som hovedverktøy, sammen med forskjellige former for inntektspolitikk. Indekseringer av lønningene ble også brukt for å holde arbeidernes lønninger på høyde med inflasjonen. Videre er inflasjon ifølge monetarister en landeplage fordi den ødelegger verdien til sparepenger og skaper økonomisk usikkerhet hos konsumenter og investorer. Dette fører til at de endrer oppførsel på grunn av sine forventninger, og dermed truer inflasjon fundamentet til et velfungerende marked (Stilwell 2006:304). De økonomiske problemene man hadde på Island på 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet, altså et generelt dysfunksjonelt finanssystem, synes også å stemme overens med denne forklaringen av problemer rundt inflasjon. Inflasjonen spiste opp folks sparepenger, lån ble til subsidier, og folk på Island sluttet gradvis å bruke banksystemet. Dermed ble bankenes verdier halvert i løpet av 1970-tallet. De nyliberale ideene forklarte altså situasjonen godt, og det kan anskueliggjøre hvorfor svært mange enkeltindivider tilegnet seg et nyliberalt syn på økonomien på Island.

Videre har Goldstein og Keohane påpekt at ideer påvirker politikk når de fungerer som spesifikke veikart for aktører til å nå politiske mål. Monetaristene har en enkel forklaring på inflasjon, og tilbyr et klart politisk veikart for å løse problemet. Hvis inflasjonen skyldes for stor ekspansjon av pengemengden i økonomien på grunn av statlig intervensjon, blir løsningen på problemet å prøve å unngå intervensjonen som satte økonomien i ubalanse i utgangspunktet. På Island blir de politiske grepene derfor å stoppe tiltakene mot inflasjon, heve indekseringene av lønningene, godta en viss arbeidsledighet, og overtale fagforeningene til å godta moderate lønnsforhandlinger. En nyliberal forståelse av problemene gav

med andre ord klare veikart for politisk handling, som igjen gav aktører med en nyliberal forståelse av økonomien klare mål å jobbe mot. Forkjemperne for denne typen politikk var imidlertid avhengig av politisk vilje til å gjennomføre disse løsningene. Politikerne og offentligheten måtte godta at det politiske målet om lav inflasjon fikk prioritet over målet om full sysselsetting, og tillate et naturlig arbeidsledighetsnivå. Dette i et land hvor arbeidsledigheten hadde vært politisk førsteprioritet gjennom hele etterkrigstiden. Dessuten måtte fagforeningene godta å moderere sine lønnskrav. Den politiske eliten, offentligheten og de sterke fagforeningene måtte videre akseptere et nyliberalt bilde av økonomien. Islands økonomiske problemer på 1970-tallet, og Milton Friedmans politiske løsninger, forteller derfor bare en del av historien.

Politiske og institusjonelle trekk tillater nyliberalismen å utfoldes

Eventually a new generation became influential around and after 1990, and I was part of that generation. I wrote books and translated books by great free-market thinkers, such as Milton Friedman and Friedrich A. Hayek. It all amounted to something, and in 1991 a new government started implementing a lot of what I had fought for in my youth (Gissurarson, sitert fra Magnusson 2009)

Som professor Hannes H. Gissurarson påpeker, vokste det frem en generasjon som var påvirket av teoriene til Friedman, Hayek, og andre nyliberale ideer på Island. På slutten av 1970-tallet og starten av 1980-tallet var den nyliberale delen av Selvstendighetspartiet i vekst, og David Oddsson og Geir Haarde var viktige aktører i denne gruppen (Helgason 2010). Nyliberale ideer fikk også intellektuell støtte av sentrale forskere, som professor Hannes H. Gissurarson (Magnusson 2009). Disse personene kom videre til å få stor innflytelse på politikken på Island. Særlig David Oddsson og den nyliberale gruppen i Selvstendighetspartiet var viktig i den forstand. Oddsson satt i en flertallsregjering som statsminister fra 1991 til 2004, og hadde dermed hovedansvaret for liberaliserings- og privatiseringsprosessen på 1990- og 2000-tallet (Wade 2009:23–24). Politisk kommentator Egill Helgason skriver at Oddsson sammen med sin lojale gruppe i Selvstendighetspartiet dominerte politikken på Island i svært stor grad. Geir Haarde var sentral, ettersom han lenge satt som finansminister, før så å ta over lederrollen i partiet etter Oddsson (Helgason 2010). Intellektuelle med nyliberale meninger har også hatt innflytelse på politikken. Professor Gissurarson har blitt kalt Selvstendighetspartiets sjefsideolog, og var tilsynelatende en av de sentrale arkitektene bak liberaliseringen på 1990-tallet (Magnusson 2009). Mange personer påvirket av nyliberale ideer kom i posisjoner hvor de hadde

stor innflytelse på politikken, men hvorfor fikk de muligheten til dette i utgangspunktet?

Først og fremst har det konservative høyrepartiets styrke på Island vært en viktig faktor. Som tidligere nevnt, er den politiske orienteringen til det regjerende partiet et svært viktig punkt for ideers påvirkningskraft på politikk. I struktur har det islandske partisystemet lignet mye på de skandinaviske, med fire store partier: Selvstendighetspartiet (det konservative høyrepartiet), Fremskrittspartiet (sentrumpartiet), Sosialdemokratene (arbeiderpartiet), og Folkealliansen (det tidligere kommunistpartiet). Maktbalansen mellom partiene har derimot skilt seg kraftig fra det skandinaviske mønsteret (Hardarson og Kristinsson 1987:219). Mens det sosialdemokratiske partiet vanligvis har vært størst i Norge, Sverige og Danmark, har partiet lengst til høyre, Selvstendighetspartiet, historisk sett vært størst på Island. Det har fått rundt 37–42 % av stemmene i nesten samtlige valg etter krigen, og har sittet desidert mest i regjering. Sosialdemokratene har derimot vært det minste av de etablerte partiene, med en opplutning som har variert fra 11 til 18 % av stemmene i samme periode (Karlsson 2000:324). Konservative høyrepartier er mer åpne for å ta til seg idestrømninger fra høyresiden, og dette gav Oddsson og andre nyliberale en plattform for å fremme sin politikk. Å være en del av det store partiet som «bygde» landet, gav dem naturligvis også høy status, og 18 år sammenhengende i regjering gav dem god tid til få igjennom svært mye nyliberal politikk. Dersom det største partiet i landet hadde vært sosialdemokratisk, kunne det hindret at nyliberale ideer fikk påvirke politikken i så stor grad.

Videre har en splittet venstreside og en tradisjon med flertallsregjeringer bidratt til høyresidens dominans. Venstrepartiene har slitt med utbrytergrupper, og har ofte ikke klart å integrere ideologiske strømninger inn i partiene; i stedet har nye ideologiske strømninger skapt nye partier. Et eksempel er opprettelsen av kvinnepartiet Kvinnealliansen for å kjempe for mer likestilling. Venstresiden lyktes ikke i å samles for å demme opp for det store høyrepartiet (Hardarson og Kristinsson 2001:325–326). Sosialdemokratene og Selvstendighetspartiet, som på den ideologiske dimensjonen er motpoler, har i den andre dimensjonen i islandsk politikk, isolasjon-integrasjon dimensjonen, hatt felles interesser. De har begge vært for integrasjon med Europa, og har derfor ofte sittet i regjering sammen (Karlsson 2000:327–328). Tradisjonen med flertallsregjeringer man har hatt på Island i etterkrigstiden, har videre gitt regjeringene stor politisk gjennomslagskraft (Karlsson 2000:326). En splittet venstreside og tradisjonen med flertallsregjeringer har dermed tillatt høyrepartiet å påvirke politikken i særlig stor grad, fordi partiet kan velge den samarbeidspartneren som godtar flest av sine politiske forslag.

At næringslivseliten i landet skulle la seg påvirke av nyliberale tanker, var vel nærmest en selvfølge. Islands svært sterke fagforeninger gikk imidlertid også med på nyliberale avtaler. Fagforeningene på Island har vært karakterisert av nesten total deltakelse av arbeidsstyrken, og har derfor hatt stor innflytelse på politikken (Andersen og Gudmundsson 1998). Vi skulle i utgangspunktet tro at disse sterke fagforeningene skulle være en hindring for nyliberale ideer, og det var de også lenge på Island. Men da inflasjonen på Island hadde nådd 85,7 % i 1983, og man igjen var på vei tilbake mot høy inflasjon på slutten av 1980-tallet, gav fagforeningene etter for myndighetenes forslag om fjerning av indekseringen og lavere lønnsøkning. Frem mot 1990-tallet og senere var det en voksende oppfatning i fagforeningene om at lav inflasjon var en viktig målsetning (Andersen og Gudmundsson 1998:1). Dette illustrerer Goldsteins og Keohanes poeng om at ideer påvirker politiske prosesser når de blir samlingspunkt som definerer samarbeidsløsninger for koalisjoner av politiske grupper. Alle oppfattet det etter hvert i sin interesse å ha en lav og stabil inflasjon. Forståelsen til fagforeningene må imidlertid ha endret seg rundt avtalen med regjeringen i 1990. Dette understreker viktigheten av neste punkt, nemlig læring av krisehåndtering.

Krisehåndtering og læring

Islandske politikere formet lenge politikken i et keynesiansk økonomisk paradigme. Målene, som full sysselsetting og diversifisering av økonomien, ble forsøkt oppnådd gjennom virkemidler som fokuserte på statlig intervensjon i økonomien. Perioden fra 1970 til 1983 kan kategoriseres som en periode med «normal» politikkkutøvelse, hvor paradigmet forblir ubestridt, og forandringen skjer gradvis. Men etter den store økningen i inflasjonen på 1970-tallet, ble politikken i større og større grad oppfattet som mislykket. Intervensjonene i økonomien gjennom indeksering av lønningene, devaluering, og diverse inntektspolitikk, var kortsiktige løsninger, og man fikk ikke bukt med inflasjonen. Inflasjonen fortsatte å stige kraftig, og den høye og uforutsigbare inflasjonen hadde svært negative konsekvenser for finanssektoren. Som tidligere nevnt var rentesatsen negativ, de statseide bankenes verdier ble halvert gjennom 1970-tallet, og de måtte ta opp lån i utlandet for å opprettholde systemet. I årene 1982-83, hvor den månedlige inflasjonen toppet seg med rundt 100 %, var det en bred oppfatning om at man var i en krise. Den brede oppfatningen av en krise førte til at Selvstendighetspartiet fikk prøve ut nye ideer, og som i mange tilfeller er kriser ofte starten på paradigmeskifter. De nye løsningene var relativt vellykkede med å få ned inflasjonen til rundt 20 %. Perioden fra 1983 til 1987 kan kategoriseres som en periode av «eksepsjonell» politikkkutøvelse, hvor rammene

for politisk handling blir sprengt og erstattet. Det var et tydelig gap mellom de politiske virkemidlene regjeringen tok i bruk mellom 1983 og 1987 for å få ned inflasjonen, som var monetaristiske eller nyliberale i inspirasjon, og det økonomiske paradigmet, som fortsatt var hovedsaklig keynesiansk og velferdsstatlig. Etter uenighet på slutten av 1980-tallet, gikk man videre med disse virkemidlene i 1990, og lyktes med å redusere inflasjonen til under 2 % på kort tid, og fra rundt 1990 var nyliberalismen blitt det nye paradigmet som utgjorde den «normale» politikkutøvelsen.

Man hadde således endelig løst inflasjonsproblemet man hadde slitt med i hele etterkrigstiden. Følelsen av at man hadde hatt et galt bilde av økonomien siden krigen, og derfor hadde holdt på med kontraproduktiv politikk, satt nok i hos mange. Resultatene av avtalen i 1990 gav et klart bilde av at «staten har vært problemet». Kanskje dette er grunnen til at økonomien før 1990-tallet i ettertid både er blitt stemplet som «a disfunctional socialist economy» (Gissurarson 2004) og sammenlignet med et utviklingsland (Eggertsson og Herbertsson 2005). Et sitat av David Oddsson illustrerer inntrykket av at staten, og særlig statlig kontroll av finanssektoren, var problemet: «We have repeatedly suffered several external setbacks, but more often than not we have been our own worst enemies on the economic front (...) The crucial factor was the iron grip that the Icelandic state had on all business activity through its ownership of the commercial banks» (Oddsson 2004). Etter 1990 endret fagforeningene sitt syn på økonomien, venstrepartiene ble mer markedsvennlige, og velgerne støttet den nye linjen på tross av høyere arbeidsledighet. Både politikere, offentlighet og fagforeninger gjorde seg opp lærdom fra krisehåndteringen, og forandret totalt oppfatning av hva de regnet som politisk fornuftig, mulig og ønskelig.

Ettersom man hadde et klart inntrykk av at «staten har vært problemet», ble det også svært lett å argumentere for at «markedet er løsningen». Læringen av det tydelige paradigmeskifte på Island, gjorde at et klart nyliberalt verdensbilde fikk dominere. Privatisering, deregulering og skatteuttak gir mening innenfor et slikt verdensbilde, fordi det øker effektiviteten i økonomien. Et nyliberalt verdensbilde gir en «laissez faire»-holdning til økonomien generelt, og finansmarkedet er bare et av mange markeder som vil fungere best uten statlig innblanding i dette paradigme. Nyliberalismen har ingen dyptgående teori om finansiell ustabilitet, og dereguleringen og privatiseringen av finansmarkedet var således en naturlig konsekvens av det nyliberale verdensbildet til regjeringen som ble valgt i 1991.

Konklusjon

Innledningsvis spurte vi hvordan og hvorfor nyliberale ideer fikk så sterk innflytelse på politikken på Island. For å forklare hvordan, har vi argumentert for at det gikk et klart skille mellom et keynesiansk og et nyliberalt økonomisk paradigme på Island i 1990, og vi delte inn i tre historiske perioder for å forklare overgangen. Periode I, 1970–1983, var preget av økende inflasjon og mislykkede forsøk på å løse problemet med keynesianske virkemidler. Periode II, 1983–1990, var preget av utprøving av nyliberale løsninger som en reaksjon på krisen i 1982–83, og uenighet rundt den økonomiske politikken. Til slutt periode III, 1990–2008, hvor man gjennom den nyliberale avtalen mellom fagforeninger og myndigheter lykkes med å løse inflasjonsproblemet, og får et paradigmeskifte i økonomisk politikk. I denne perioden er den økonomiske politikken dermed sterkt nyliberal. Deretter har vi gitt en tredelt forklaring på hvorfor dette skjedde akkurat på Island. For det første har vi argumentert for at Islands inflasjonsproblemer favoriserte nyliberale ideer, fordi nyliberale ideer hadde en god forklaring, samt politiske veikart for å løse problemet. For det andre har vi argumentert for at et samlet høyreparti, en splittet og fragmentert venstreside, og fagforeningenes aksept av et nyliberalt verdensbilde gjorde det lettere for aktører påvirket av nyliberale ideer å få igjennom sin politikk. For det tredje har vi argumentert for at politikere, fagforeninger og offentligheten lærte av krisehåndteringen, og dermed formet et kollektivt inntrykk av at staten hadde vært problemet for den økonomiske utviklingen på Island.

Disse forklaringene gir svar på hvorfor Island tok til seg nyliberale ideer ukritisk, og liberaliserte, deregulerte og privatiserte finanssektoren sin i så stor grad forut for krisen. Vårt resonnement bidrar til å forklare hvordan og hvorfor styringen av økonomien ble overlatt til personer som kanskje hadde for stor tiltro til det selvregulerende markedet, og lot finansmarkedet regulere seg selv i for stor grad. Forklaringene bidrar også til å redegjøre for hvorfor myndighetene på 1990- og 2000-tallet aldri så finanssektoren som særlig risikofylt, og etter liberaliseringen og privatiseringen kunne la de tre største bankene vokse seg til 10 ganger Islands BNP uten at noe ble gjort. Det islandske caset har således belyst forholdet mellom ideer, liberalisering og finanskriser.

Vi kan ikke generalisere funnene fra en casestudie som dette, men vi kan trekke noen antatte slutninger om sammenhengen mellom ideer, liberalisering og finanskriser. Det kan antas at et lands økonomiske problemer er en sentral faktor for nyliberale ideers påvirkningsgrad på politikk. Det kan antas at maktbalansen og forholdet mellom høyre- og venstrepartier i hvert land er en viktig faktor for nyliberale ideers påvirkningsgrad. Det kan antas at læring av krisehåndtering for

politikere, fagforeninger og offentlighet er viktige faktorer for nyliberale ideers påvirkningsgrad på politikken. Det kan også antas at jo større påvirkning nyliberale ideer har hatt, desto mer ukritisk har landet forholdt seg til finansmarkedet, og jo større grad ville landet liberalisert, deregulert og privatisert finansmarkedene i forkant av krisen. Disse faktorene er imidlertid ikke de eneste viktige faktorene som kan trekkes inn for å forklare nyliberalismens påvirkningsgrad. Mulige eksempler på andre faktorer som kan ha hatt en effekt, er venstre- og høyresidens tilgang til mediadekning, tenketankers rolle, eller strukturen på byråkratiet.

Vi har ikke, i denne studien, foretatt en kritisk gjennomgang av *alternative* forklaringer på Islands finanskrisen. Det er, som litteraturgjennomgangen klart viser, en rekke mer eller mindre komplementære forklaringer tilgjengelig på hvorfor Island ble såpass hardt rammet av krisen. Det vi har gjort er å demonstrere, gjennom en casestudie, at en forklaringsmodell basert på ideers påvirkning på politikk kan være med å forklare liberaliseringen, og den påfølgende finanskrisen. Således kan vi si at casestudien har gjort sin nytte som en «plausibility probe». Det er god grunn til å revitalisere studier av sammenhengen mellom ideer og økonomisk politikk, og særlig forholdet mellom ideer, liberalisering og finanskriser. En komparativ studie av dette temaet kunne gitt et bidrag til forklaringen av dagens finanskrisen, av mange kalt den største krisen siden depresjonen på 1930-tallet. I mellomtiden blir det spennende å se hva slags økonomiske ideer dagens finanskrisen vil føre med seg, og om vi nå nærmer oss et nytt paradigmeskifte i økonomisk politikk.

Litteraturliste

- Altvater, Elmar (2009) «Postneoliberalism or Postcapitalism? The Failure of Neoliberalism in the Financial Market Crisis» i Melber, Henning, Brand, Ulrich og Sekler, Nicola (red.) *Development Dialogue*, 51: 73–87.
- Andersen, Palle S. og Gudmundsson, Már (1998) «Inflation and disinflation in Iceland». *BIS, Working Papers, No. 52*.
- Blankenburg, Stephanie og Palma, Jose Gabriel (2009) «Introduction: The Global Financial Crisis» *Cambridge Journal of Economics*, 33(4): 531–538.
- Buiter, Willem og Sibert, Anne (2008) «The Collapse of Iceland's Banks: the Predictable end of a Non-viable Business Model» i Felton, Andrew og Reinhart, Carmen (red.) *The First Global Financial Crisis of the 21st Century – Part II June–December 2008*, VoxEU.org Publication.
- Campbell, John L. (2001) «Institutional Analysis and the Role of Ideas» i Campbell, John L. og Pedersen, Ove (red.) *The rise of Neoliberalism and Institutional Analysis*. New Jersey: Princeton University Press: 161–183.
- Crotty, James (2009) «Structural Causes of the Global Financial Crisis: a Critical Assess-

- ment of the New Financial Architecture» *Cambridge Journal of Economics* 33 (4): 563–580.
- Danielsson, Jon (2008) «The First Casualty of the Crisis: Iceland» i Felton, Andrew og Reinhart, Carmen (red.) *The First Global Financial Crisis of the 21st Century Part II June–December 2008*, VoxEU.org Publication.
- Eckstein, Harry (1975) «Case Study and Theory on Political Science» i Greenstein, Fred og Polsby, Nelson (red.) *Handbook of Political Science, vol. 7: Strategies of Inquiry*. London: Addison-Wesley: 97–122.
- Eggertsson, Thrainn og Herbertsson, Tryggvi Thor (2005) «Evolution of Financial Institutions: Iceland's Path from Repression to Eruption». Hentet 05.05.2010 fra <http://www.ioes.hi.is/rammi32.html>.
- Eggertsson, Thrainn og Herbertsson, Tryggvi Thor (2009) «System Failure in Iceland and the 2008 Global Financial Crisis». Hentet 05.05.2010 fra http://extranet.isnie.org/uploads/isnie2009/eggertsson_herbertsson.doc.
- Freedomchannel (2007) «Milton Friedman på Islands Statlig Fjernsyn». Hentet 05.05.2010 fra <http://freedomchannel.blogspot.com/2007/07/milton-friedman-on-icelandicstate.html>.
- Gerring, John (2007) *Case Study Research: Principles and Practices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gissurarson, Hannes Hólmsteinn (2004) «Miracle on Iceland». *Wall Street Journal*. Hentet 05.05.2010 fra <http://online.wsj.com/article/0,,SB107533182153814498,00.html>.
- Glyn, Andrew (2006) *Capitalism Unleashed: Finance, Globalization and Welfare*. Oxford: Oxford University Press.
- Goldstein, Judith og Keohane, Robert O. (1993) *Ideas and foreign policy: beliefs, institutions, and political change*. Cornell University: Cornell University Press.
- Haggard, Stephen (2001) «Financial Crisis» i Jones, R. J. Barry (red.) *Routledge Encyclopedia of International Political Economy Vol 1*: 537–541.
- Hall, Peter (1989) «Conclusion: The Politics of Keynesian Ideas» i Hall, Peter (red.) *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism Across Nations*. Princeton: Princeton University Press: 361–392.
- Haralz, J. H. (1981) «Inflation Experience in Iceland» *Journal of Post Keynesian Economics*, 3(3): 312–324.
- Hardarson, Olafur Th. og Kristinsson, Gunnar Helgi (1987) «The Icelandic Parliamentary Election of 1987» *Electoral Studies*, 6 (3): 219–234.
- Hardarson, Olafur Th. og Kristinsson, Gunnar Helgi (2001) «The 1999 Parliamentary Election of Iceland» *Electoral Studies*, 20 (2): 325–331.
- Hay, Colin (2001) «The 'Crisis' of Keynesianism and the Rise of Neoliberalism in Britain: An Ideational Institutional Approach» i Campbell, John og Pedersen, Ove (red.) *The Rise of Neoliberalism and Institutional Analysis*. Princeton, Princeton: University Press.
- Helgason, Egill (2010) «David Oddsson on the Warpath». *The Grapevine*. 05.03.2010.
- Helgason, Haukur Már (2009) «The End of Neo-Liberal Neverland». *The Grapevine*. Hentet 05.05.2010 fra <http://www.grapevine.is/Features/ReadArticle/the-end-of-neoliberal-neverland>.

- Herbertsson, Tryggvi Thor (2008) «The Icelandic Banking Collapse: a Story of Broken Promises». Hentet 05.05.2010 fra http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1339170.
- Heywood, Andrew (2007) *Political Ideologies*. England: Palgrave Macmillan.
- Jacobsen, John Kurt (1995) «Much Ado About Ideas – The Cognitive Factor in Economic Policy» *World Politics*, 47 (2): 283–310.
- Jónsson, Ásgeir (2009) *Why Iceland?: How One of the World's Smallest Countries Became the Meltdown's Biggest Casualty*. New York: McGraw Hill.
- Karlsson, Gunnar (2000) *The History of Iceland*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kristinsson, Gunnar Helgi (1991) «The Icelandic Parliamentary Election of 1991» *Electoral Studies*, 10 (3): 262–266.
- Lane, Phillip (2008) «Iceland: The Future is in the EU» i Felton, Andrew og Reinhart, Carmen (red.) *The First Global Financial Crisis of the 21st Century – Part II June–December 2008*, VoxEU.org Publication.
- Lawson, Tony (2009) «The current economic crisis: its nature and the course of academic economics» *Cambridge Journal of Economics*, 33 (4): 759–77.
- Leijonhufvud, Axel (2009) «Out of the corridor: Keynes and the crisis» *Cambridge Journal of Economics*, 33 (4): 741–57.
- Magnússon, Haukur S. (2009) «The Architect of the Collapse?». *The Grapevine*. Hentet 05.05.2010 fra <http://www.grapevine.is/Author/ReadArticle/The-Architect-of-the-Collapse>.
- Matthiasson, Thorolfur (2008) «Spinning out of control: Iceland in Crisis» *Nordic Journal of Political Economy*, 34 (3). Hentet 05.05.2010 fra http://www.nopecjournal.org/NOPEC_2008_a03.pdf.
- Minsky, Hyman P. (1992) «The financial instability hypothesis». The Jerome Levy Economics Institute Working Paper No. 74.
- Mydske, Per Kristen, Claes, Dag Harald og Lie, Amund (2007) *Nyliberalisme – ideer og politisk virkelighet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Oddson, David (2004) «Tale til American Enterprise Institute om Islands Økonomisk Utvikling» 14.06.2004. Hentet 23.04.2010 fra: <http://www.aei.org/speech/20743>.
- Pekkarinen, Jukka (1989) «Keynesianism and the Scandinavian Models of Economic Policy» i Hall, Peter (red.) *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism across Nations*. Princeton: Princeton University Press: 311–346.
- Porter, Tony (2001) «Financial Regulation» i Jones, R. J. Barry (red.) *Routledg Encyclopedia of International Political Economy Vol 1*: 547.
- Reinert, Erik (2009) *Spontant Kaos: Økonomi i en Ulvetid*. Siggerud: Res Publica.
- Reinhart, Carmen M. og Rogoff, Kenneth S. (2008) «Banking Crises: An Equal Opportunity Menace». NBER Working Papers. National Bureau of Economic Research.
- Rodrik, Dani (2006) «Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank's Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform» *Journal of Economic Literature*, 44 (4): 973–987.
- Rumsfeld, Donald H. (2002) Jubileumstale til Milton Friedman 09.05.2002. Hentet 05.05.2010 fra <http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=216>.

- Sigurjonson, Throstur Olaf (2010) «The Icelandic Bank Collapse: Challenges to Governance and Risk Management». Hentet 05.05.2010 fra http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?contentType=Article&FileName=/published/emeraldfulltextarticle/pdf/cg-dec-2009-0088_rtc_cl_final.pdf.
- Skarstein, Rune (2009) «Kannibalsk kapitalisme: bakgrunnen for den økonomiske krisa» i Nordhaug, Kristen og Bank, Helene (red.) *Fritt fall: Finanskrisen og Utveier*. Siggerud: Res Publica.
- Statistics Iceland (2009) «Registrert Arbeidsledighet Mellom 1989–1995». Hentet 05.05.2010 fra http://www.statice.is/?PageID=1191&src=/temp_en/Dialog/varval.asp?ma=VIN04204%26ti=Registered+unemployment+and+unemployment+rates+by+month+1980-2010%26path=../Database/vinumarkadurlatvinnuleysil%26lang=1%26units=Number/percent.
- Stilwell, Frank (2006) *Political Economy: The Contest of Economic Ideas*. New York: Oxford University Press.
- Thorsen, Dag Einar og Lie, Amund (2007) «Kva er nyliberalisme?» i Mydske, Per Kristen, Claes, Dag Harald og Lie, Amund (red.) *Nyliberalisme – ideer og politisk virkelighet*. Oslo: Universitetsforlaget: 33–48.
- Tómasson, Gunnar (2009) «Mainstream economics and Iceland's economic collapse» *Real-World Economics Review*, 50 (8): 143–150.
- Tranøy, Sofus (2000) *Losing Credit – The Politics of Liberalization and Macro-Economic Regime Change in Norway 1980-92 (99)*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vik, Bård Skaar (2009) *Store Banker – Liten Økonomi – En Casestudie av Hvordan Island ble Eksponert for Ekstrem Økonomisk Risiko i Forløpet til Finanskrisen*. Masteroppgave. Der Samfunnsvitenskapelige Fakultetet: Universitetet i Oslo.
- Wade, Robert (2009) «Iceland as Icarus» *Challenge*, 52 (3): 5–33.
- Weir, Margaret og Skocpol, Theda (1985) «State Structures and the Possibilities for 'Keynesian' Responses to the Great Depression in Sweden, Britain and the United States» i Evans, Peter B., Rueschemeyer, Dietrich og Skocpol, Theda (red.) *Bringing the State Back In*. New York: Cambridge University Press: 107–163.
- Williamson, John (2000) «What Should the World Bank Think about the Washington Consensus?» *World Bank Research Observer*, 15 (2): 251–264.
- Zoega, Gylfi (2008) «Iceland Faces the Music» i Felton, Andrew og Reinhart, Carmen (red.) *The First Global Financial Crisis of the 21st Century – Part II June–December 2008*, VoxEU.org Publication.